

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Hornický stejnokroj

Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0950
Kódování materiálu	VY_32_INOVACE_dej2_uhl09
Označení materiálu	uhl09_stejnokroj.pdf
Název školy	Gymnázium Kladno
Autor	PaedDr. Zuzana Vlčková
Anotace	Materiál seznamuje žáka s historií hornického svátečního stejnokroje, s jeho jednotlivými částmi, včetně hornického znaku.
Předmět	Dějepis
Tematická oblast	Těžba uhlí na Kladensku
Téma	Hornický stejnokroj
Očekávané výstupy	Žák umí popsat historický hornický stejnokroj a vysvětlit původ některých jeho částí.
Klíčová slova	Kytle, čáka, límec, flek, šavle, švancara, želízko a mlátek
Druh učebního materiálu	Dokument pro samostatnou práci žáků
Ročník	6 - 9
Cílová skupina	Nižší stupeň osmiletého gymnázia, druhý stupeň základní školy
Ověřeno	10.06.2014, O2
Pokud není uvedeno jinak, uvedený materiál je z vlastních zdrojů autora	
Literatura:	
[1] KOLEKTIV AUTORŮ. <i>DOBÝVÁNÍ UHLÍ NA KLADENSKU: (historie kladensko-slánsko-rakovnické pánve)</i> . Ostrava: OKD, a.s., Ostrava, 2006.	
[2] SKALNÍKOVÁ, Olga. <i>Kladensko: Život a kultura lidu v průmyslové oblasti</i> . Praha: ČSAV, 1959.	
[3] VOPASEK, Stanislav. <i>Heraldická historie hornických symbolů</i> . Ostrava: KP HM OKD, 2002.	
[4] SCHUBERTOVIÁ, Věra. <i>Hornické stejnokroje na Kladensku</i> . Kladno: OMK, 1988.	

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Hornický stejnokroj na Kladensku

Původní služební stejnokroj horních úředníků, dozorců a horníků na Kladensku vycházel z pracovního oblečení horníků v rudných dolech ve středověku.

V polovině 19. století přicházelo do Kladna velké množství horníků z oblastí tradičních rudných dolů, kde stejnokroj patřil k vyjádření příslušnosti k hornickému stavu a jeho tvar byl určen předpisy.

Na Kladensku se vytvářely v hornických koloniích a v dalších lokalitách ryze hornické komunity, které se jistým způsobem vydělovaly z ostatních profesí. Stejnokroje se oblékaly na hornické parády, významnými slavnostmi byly církevní svátky.

Stejnokroje na Kladensku však nedosáhly takového významu jako na Příbramsku či na Ostravsku. Jejich pořizování bylo drahé, horníci si je na Kladensku často pořizovali na splátky či si je ke slavnostním příležitostem půjčovali.

Běžný pracovní oděv horníků se skládal z obnošených kalhot a kabátu, barevných spodků a košile bez límečku. Kabát se obvykle ukládal do skříněk – „štádel“ v cáchovně (cechovně). Tento oděv byl po návratu horníka domů ukládán většinou v síni nebo i ve světnici a rodina musela snášet uhelný zápach „fáracího“ oděvu.

Koupelnu v bytech a domcích nahrazoval kbelík vody nebo necky s teplou vodou, což bylo náročné, vzhledem k tomu, že horníci přicházeli z práce velmi špinaví (na dolech nebyly v té době koupelny).

Koupele pro mužstvo (horníky) byly poprvé postaveny na Dole Mayrau v roce 1908 a teprve tehdy odkládali horníci pracovní šatstvo v pracovním místě.

Od 2. poloviny 19. století až do 50. let 20. století se hornický stejnokroj skládal z kytle, kalhot, sedací kůže, čepice, bílých rukavic a hole.

Kytle (perkytle, z německého Bergkittl) byla hornická blůza, která později zastupovala s čepicí celý stejnokroj.

Kytle bývala různého střihu – volná i vypasovaná, vesměs jednořadová s kovovými knoflíčky a stojacím sametovým límečkem, na kterém byly vyšity hornické znaky – **zkřížený mlátek a želízko**.

Barva sametu na kytli se lišila podle příslušnosti k jednotlivým těžbařským společnostem. U Společnosti státní dráhy a Pražské železářské společnosti byla barva černá, u Společnosti buštěhradské dráhy a Mirošovicko-svatoňovické společnosti v Libušíně byl samet zelený.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Znak zkříženého mlátku a želízka býval vyražen i na kovových knoflících.

Od stojáčku splýval **pelerinový límec**, který dosahoval po okraj ramen.

Ke stejnokroji úředníků a dozorců patřila také vesta.

Kalhoty ke stejnokroji bývaly šedé nebo černé.

Důležitou součástí stejnokroje byla **sedací kůže – flek**. Původně to byl skutečně oválný kus kůže připevněný k pasu a sahající po kolena, který sloužil jako ochranná část oděvu při těžbě v nízkých slojích. Chránil dělníka před vlhkostí a odřením.

Dozorci nosili ke svátečnímu stejnokroji většinou flek z kůže, horníci nejčastěji z černého sukna s podšívkou hnědé nebo černé barvy. Přezky, kterými byl flek připevněn k opasku, byly původně mosazné, později z poniklovaného plechu. Byly na nich nejčastěji vyraženy zkřížený mlátek a želízko. U Společnosti státní dráhy byl tento znak umístěn ve vavřínovém věnci pod korunkou a nástroje byly svázaný stuhou.

Hornická čepice – **čáka** – měla tvar části komolého kužele. Čáky měly často štítek. Na Kladensku bývala čáka z černého vyztuženého sukna. Na přední části byla čáka ozdobena mosazným znakem hornického stavu – zkříženým mlátkem a želízkiem často ve věnci z vavřínových či dubových ratolestí. Na mosazném knoflíku na horní části čáky býval vyražen také hornický znak nebo císařská orlice.

Později se čáky lišily zejména podle příslušnosti k jednotlivým těžařským společnostem. U Pražské železářské společnosti byly na knoflíku vyraženy iniciály LNK (podle majitelů společnosti Lanny, Novotného a bratří Kleinů), U Společnosti státní dráhy to byl orlíček.

Na hornických čákách byly umístěny **chocholy**. Horníci nosili chocholy nejčastěji z černého kohoutího peří o délce 15-20 cm. Vyšší úředníci mívali chocholy z bílého peří, které se muselo často objednávat i z ciziny.

Dalším prvkem hornického stejnokroje byla hůl zvaná **švancara** nebo také čakan. Skládala se z rukověti, která měla tvar sekyrky a z vlastní hole, která byla ze dřeva a směrem dolů se zužovala. Byla zakončena kovovým bodcem. Tvar sekyrky měl připomínat náradí důlních tesařů. Byly vyráběny z litiny, dozorců je měli z mosazi, úředníci často i pozlacené. Rukověti byly zdobeny výjevy z práce horníků (kopající horníci, horník s koněm, horníci lezoucí po žebříku, horníci tlačící důlní vozík – hunt. Horníci se džberem) a zkříženým mlátkem a želízkiem.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Horníci nosili hůl při slavnostních příležitostech zaklesnutou rukovětí na rameni a přidržovali u pasu rukou.

Stejnokroj byl doplněn bílými rukavicemi a černými botami, nejčastěji tzv. perky.

Zvláštní formou stejnokroje byly slavnostní uniformy horních úředníků, které vycházely z podoby vojenských uniforem důstojníků. Výsadním právem úředníků bylo nošení hornické **šavle**, která byla zdobena gravírováním a nápisy, např.: „Glück auf!“ – hornickým pozdravem, který byl později vyjádřen v českém jazyce pozdravem „Zdař Bůh“.

Další jedinečnou formu stejnokroje oblékali členové hornických kapel. Vycházela z obvyklého hornického stejnokroje, ale stojáček perkytle byl zdoben vyšíváním lyrami (hudebním znamením). Čáky (čepice) hudebníků byly zdobeny bílým peřím nebo červenými žíněmi. Zvláštní pokrývku hlavy měl kapelník – mohla to být tzv. napoleonka – třírohý klobouk zdobený bílým peřím.

Úkoly:

- 1) Jak se oblékal horník v kladenském revíru do práce? Srovnej pracovní oděv a způsob jeho užívání v tehdejší a dnešní době.
- 2) Jaká byla obvyklá forma svátečního hornického stejnokroje na Kladensku? Vyjmenuj jeho specifické součásti.
- 3) Jaký byl a je význam nošení stejnokroje (uniformy)?
- 4) Umíš popsat hornický znak? Jaké hornické nástroje představoval? Znáš i jeho jiné užití v dnešní době?